

Hoge commissaris te Djakarta (Hirschfeld) aan minister van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen (Van Maarseveen), 13 aug. 1950

Bestemd voor Van Maarseveen, mede voor Blom en Schokking.

Gisterenavond ontving ik in tegenwoordigheid van Alons, Paulissen en Gieben Generaal Scheffelaar, die enige uren tevoren uit Makassar was teruggekomen. Ik doe hieronder volgen een korte samenvatting van Scheffelaar's relaas:

Hij vertrok Maandag 7 Augustus met Kol. Kawilarang uit Djakarta en had enige vertraging in Surabaya, waar men hem van vertrouwde Indon. zijde reeds waarschuwde, dat de onlusten te Makassar centraal gestimuleerd waren. Hij arriveerde op het vliegveld Mandai, 26 km Noord van Makassar des namiddags 3.15 uur. Hij gaf aan Kawilarang ter verzending een telegram, waarin hij mij volgens onze afspraak zijn aankomst meldde (het telegram bereikte mij 11 dezer te 18.45 uur). Vervolgens verlangde Scheffelaar Overste Tymann, Ned. Commandant Makassar, te spreken, die, naar APRIS-Overste Sentot vertelde, zich onder bescherming in de buurt van Maros bevond. Na een onnodig lang oponthoud op het vliegveld begaf Scheffelaar zich met Kawilarang naar Bantimurung, ongeveer 45 km NO van Makassar. Daar werden zij ondergebracht in het huis, waar ook Overste Tymann en drie andere KL-officieren zich bevonden. De bescherming, die zich ook over Scheffelaar uitstreekte, had meer weg van gevangenschap: elke beweging werd bewaakt door soldaten met de bren in aanslag. Volgens Kawilarang was Makassar te onveilig voor een bezoek. Scheffelaar eiste van Kawilarang om de volgende morgen, 8 Augustus, een bespreking te hebben met Milobs en Commissaris Van Straten. Die bespreking heeft op het vliegveld Mandai plaatsgehad. Aanstonds werd met Kawilarang over uitvoering van 'staakt vuren' gesproken, waarover men het spoedig eens was. Scheffelaar deed de concessie de volgende dag al het pantsermateriaal uit het doorgangskamp aan APRIS te zullen overgeven. Daarna wist Scheffelaar een bezoek aan Makassar te brengen. De stad bood het uiterlijk alsof zij zojuist door wapengeweld was veroverd. Verwoestingen en chaos in vele stads gedeelten. Toen Scheffelaar in de stad kwam, was er nog volledige oorlog aan de gang met voortdurende aanvallen van APRIS op het kamp, beschietingen uit zee en mitraillementen uit de lucht. Met het doorgangskamp was slechts radiotelefonisch contact mogelijk. Scheffelaar begaf zich naar het Stafkwartier en hoorde daar radiotelefonisch hoe Kamp-Commandant, Majoor Rottier, verbeterd zijn bevelen gaf om de zwellende aanvallen te weerstaan. Scheffelaar verzocht aan Kawilarang in het bijzijn van o.a. de UNCI, om de aanvallen te stoppen. Kawilarang antwoordde: 'Dat kan ik niet'. Aan de vijandelijkheden kwam omstreeks 16.30 uur plotseling een einde door het binnenvaren van de Kortenaar in de middag van 8 Augustus toen het vuren ineens ophield. Scheffelaar verbleef dien nacht in een hotel in Makassar en is de volgende dag, 9 Augustus, persoonlijk naar het doorgangskamp kunnen gaan om aan de troep de voorwaarden van 'staakt het vuren' uiteen te zetten en hen te overtuigen van de noodzakelijkheid het pantsermateriaal uit te leveren.

Scheffelaar is er van overtuigd, dat door het Min. van Defensie een zeer vuile rol is gespeeld en dat de APRIS-leiding wel degelijk de opzet heeft gehad het doorgangskamp met geweld te elimineren. De voornaamste aanwijzingen in die richting zijn:

1. Op 5 Augustus 's morgens om 7 uur vernam Kolonel Paulissen te Djakarta van Overste Tahya dat een met deze gemaakte afspraak niet kon doorgaan omdat Tahya om 8 uur bij de Sultan moest zijn om te beraadslagen over tegen Makassar te nemen maatregelen.
2. Gecoördineerde actie van RIS-land-, zee- en luchtmacht tegen het kamp.
3. Feit, dat men op allerlei manieren (oponthoud Surabaya, aanhouden op vliegveld en te Bantimurung) getracht heeft Scheffelaar's contact met de kampen uit te stellen tot het kamp onder de voet was gelopen.

4. Sinds op 5 Augustus de gezamenlijke orders van Scheffelaar en Simatupang tot staakt het vuren uitgingen, zijn APRIS-aanvallen op kamp in hevigheid sterk toegenomen. Na afkondiging van die gezamenlijke orders hield KL zich eraan, doch radiotelefonisch werd in het kamp vernomen, dat terstond na de afkondiging door APRIS-officier tot aanvallen en afmaken van het kamp is aangezet.

5. Tymann en andere KL-officieren werden avant de vijandelijkheden begonnen, ver buiten Makassar onder bescherming gesteld.

In het kamp zelf is men van dit verraderlijke spel der RIS-legerleiding zo overtuigd, dat men slechts met bangste voorgevoelens in uitlevering van het pantsermateriaal heeft toegestemd.

Deze APRIS-opzet is niet aanstonds kunnen slagen door verwoede tegenstand van voornamelijk de Ambonese en Toradjase KL-militairen onder de voortreffelijke leiding van Majoor Rottier en tenslotte verijdeld door de komst van de Kortenaer. Scheffelaar trof in de kampen een moegevochten militaire bezetting, die geen water meer had, die in haar midden 120 doden en 80 onverzorgde gewonden waarvan 35 zwaar gewonden had en wier munitie onrustbarend minderde. Wanneer de Kortenaer niet juist op tijd nog gekomen was, zou het ganse kamp vermoedelijk zijn afgemaakt, met, gezien de verhitte gemoederen, wellicht ook desastreus gevolgen voor vele burger Europeanen.

Scheffelaar deelt het oordeel van Van Santen, dat vele Ambonezen zich gehaat en onmogelijk hebben gemaakt, zij het dat op het gebied van provocatie de guerilla van APRIS de Ambonezen niets toegaven. Boycot van Ambonezen door passarhouders is door Ambonezen met afslachting van die passarhouders betaald. Onberekenbaar kwaad hebben de radiuitzendingen uit Ambon gedaan, die voortdurend de Ambonezen ophitsen tegen RIS en APRIS en ook tegen Scheffelaar. Het gevolg was, dat omstreeks 20% der Ambonese militairen volslagen onhandelbaar is geworden en op elke provocatie actie nam.

Op 9 Augustus zijn de gewonden uit het doorgangskamp naar het APRIS-hospitaal vervoerd, waar zij goed verzorgd worden.

Scheffelaar heeft eigener beweging zijn persoonlijk contact met de Kortenaer tot één bezoek beperkt. Aan Van Straten is na een bezoek aan de Kortenaer de aan APRIS gevraagde toestemming voor een tweede bezoek geweigerd.

Scheffelaar vond bij zijn bezoek aan het kamp een ieder zo afgemat, dat men algemeen om afvoer verzocht. Op zijn 11 dezer hier ontvangen telegrafische mededeling daarvan is dezerzijds aanstonds in overleg met RIS een afvoerschema ontworpen en in werking gezet, waarbij alle militairen plus gezinnen uit het doorgangskamp Makassar naar aanstonds bereikbare bestemmingen (Menado) en overigens naar Java worden gebracht. Als eerste groep zullen uit Makassar 860 Ambonese zielen, waaronder de lastigste elementen worden afgevoerd. Gehoopt wordt, dat 14 dezer 's middags de Zuiderkruis met hen aan boord Makassar zal kunnen verlaten. Is deze groep eenmaal weg, dan mag verwacht worden, dat de verdere evacuatie van de kampen vrij gemakkelijk zal verlopen. Intussen blijft het de vraag of van APRIS loyale uitvoering van de afspraken kan worden verwacht, terwijl het diepe en gerechtvaardigde wantrouwen bij de af te voeren militairen eveneens op explosies bedacht doet zijn. Op die grond acht Scheffelaar het aanblijven van de Kortenaer tot het vertrek van de Zuiderkruis in de middag van 14 dezer geboden. Hoewel ik mijnerzijds om politieke redenen voorkeur zou geven aan een eerder vertrek van de Kortenaer, meen ik, mede rekening houdende met de angststemming onder de Europese gemeenschap, mij bij het oordeel van Scheffelaar te moeten aansluiten. Ik stel mij dus voor hedenmiddag aan Hatta, die gisterenmorgen naar Megamendung vertrokken is en vanmiddag terugkeert, bij zijn terugkomst mededeling te doen, dat de Kortenaer op 14 dezer de rede van Makassar zal verlaten. Op de aan Hatta terzake te schrijven brief kom ik nader terug.

Van Straten bericht mij nog geen motieven te hebben om algehele evacuatie van de Europese burgerbevolking voor te stellen, ook al is de grens van het incassersvermogen thans bereikt; veler huizen zijn geplunderd, gelijk ook het kantoor van het commissariaat, waarbij echter de code is veilig gebleven. Voor zover bekend is slechts een burger, Van der Hurk, wiens

familie werd ingelicht, gedood. De houding van guerilla's en bevolking is merkbaar vijandiger dan na Azis- en Mei-onlusten, weshalve Van Straten aandringt op versnelde afvoer van wie vertrek wensen. Mijnerzijds worden daartoe voorbereidingen getroffen. Het aantal wordt voorshands geschat op 800 à 1000 zielen.

Scheffelaar is vol lof voor de houding van Milobsen Pernot en March.